

HERALDISK TIDSSKRIFT

BIND 2 • NR 12 • 1965

Trekronorsvapnets Mecklenburgska Ursprung

Föredrag vid internationella kongressen
för genealogi och heraldik i Haag 1964

Av C. G. U. Scheffer

SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA

Heraldisk Selskab • Heraldininen Seura • Skjaldfræðafélagið

Heraldisk Selskap • Heraldiska Sällskapet

Trekronorsvapnets Mecklenburgska Ursprung

*Föredrag vid internationella kongressen för genealogi
och heraldik i Haag 1964*

Av C. G. U. Scheffer

ÅR 1964 når Sveriges trekronorsvapen — numera känt som det lilla vapnet — en ålder av sexhundra år. Detta vapen användes nämligen första gången av Albrekt av Mecklenburg 1364, då han blev konung av Sverige efter att ha fördrivit den inhemska Folkungaätten från tronen. Härvid är att observera, att de av konung Albrekt införda tre kronorna blevo det svenska konungadömet's vapen utan att på samma gång vara den regerande ättens. Mecklenburgarna förde nämligen ett krönt tjurhuvud (figur 1-3).

Ett riksvapen var från början icke rikets utan konungens vapen. Om den regentätt, som först antog ett vapen, länge styrde ett land, vande man sig dock att anse ättens vapen vara landets. Lejonet med yxan blev sålunda fast norskt riksvapen, efter att ha varit Sverreättens släktmärke. Det påverkades ej av skiftande härskarläkter. Valdemarernas tre lejon i den med hjärtan beströdda skölden blev Danmarks riksvapen. Förhållandena voro ursprungligen desamma i Sverige. Folkungaättens vapen — lejonet över tre ginbalkar — blev internationellt erkänt som svenskt riksvapen.

Med Albrekt av Mecklenburg tog emellertid utvecklingen en annan vändning. De tre kronorna kommo att framstå som det första verkliga svenska riksvapnet, skapat för att beteckna territoriet. Detta vapen förde konung-

en första gången i ett sekret från år 1364, där skölden har hjälm med tücke samt hjälmprydnad (figur 4; jfr Heraldisk Tidsskrift 1962 nr 5, s. 215). Viktigt för en rätt förståelse av ursprungsproblemet är det förhållandet att Albrekt förutom sekretet med trekronorsvapnet använt ett annat sekret med ett vapen, visande endast en krona (figur 4; jfr HT 1962 nr 5, s. 217). Ehuru blott ett sådant sigillavtryck — från år 1376 — påträffats, hindrar intet att de båda vapensekreten kunna ha tillkommit ungefär samtidigt. Redan dessförinnan hade en, två eller tre kronor nyttjats som emblem på mynt, slagna av svenska konungar. Detta kan tänkas ha påverkat den heraldiska processen.

Spekulationerna kring trekronorsvapnets innebörd ha varit många och diskussionen om dess ursprung har pågått alltsedan 1500-talet utan att ha nått ett definitivt resultat. Harald Fleetwood framhöll (1917, 1935) i viss anslutning till Hans Hildebrand (1883), att kronan var kungamaktens symbol och understödde detta med en mångfald exempel från medeltida mynt och sigill. Antalet kronor borde i sammanhanget icke tillmätas någon avgörande betydelse. Trekronorsvapnet kunde förklaras uteslutande av dess uppgift att utmärka kungligheten. Tyvärr begränsade sig icke Fleetwood till denna sakliga argumentering utan

1. Vapen med ett krönt tjurhuvud i sigill, använt 1349 av konung Albrekts fader, hertig Albrekt II av Mecklenburg.

tillfogade en tes, enligt vilken tre-kronorsvapnet tidigare skulle ha utgjort helgonvapen för Sankt Erik, landets skyddspatron, ett förmodande, som icke kan styrkas för tiden före Albrekt och därmed faller.

Mot Fleetwood kunna ställas anhängarna av tretalssymboliken. Till denna har man givit de mest olikartade förklaringar och för den tillbaka på de tre krönte gudabilderna i Uppsala hednatempel, på de tre i union förenade nordiska rikena och på de tre områden, vilkas innevänare i forna tider hade rätt att välja rikets konung.

Slutligen har fil. dr Heribert Seitz i sin bok »De tre kronorna» (1961) konstaterat överensstämmelsen mellan den brittiske legendgestalten kung Arthurs sköldemärke och kung Albrekts. Denna kan enligt Seitz ge en förklaring till Albrekts införande av tre kronor. Deras »inbördes ordning och vapnets färger, som äro identiska med Arthurgestaltningens, ha uppenbarligen influerats av denna».

Om den brittiske kung Arthur kan i korthet följande nämnas. I littera-

turen framträder han första gången på slutet av 700-talet. Enligt sägnen skall han på 400- eller 500-talet ha värnat landet mot fientliga angrepp. Arthursagorna fingo senare en rik blomstring i Frankrike. Enligt Seitz torde kung Arthurs sköldemärke av allt att döma ha uppstått först under 1300-talets början.

I sin bok har Seitz blottat ett finmaskigt nät, vars tillblivelse kan spåras till de tre vise männens grav i Kölns domkyrka. Seitz' sammanfattande arbete föregicks av ett flertal tidskriftsartiklar. Redan 1950 publicerade han den första i ämnet, »Sveriges tre kronor i sitt europeiska sammanhang, en studie till belysning av ursprungsfrågan», följd 1956 av »Heliga tre konungar och Sveriges riksvapen» och 1959 av »De tre kronorna, symbolens väg till vårt land», i vilken han tog upp frågan om kalendarernas vittnesbörd. När jag i min egenskap av generalsekreterare för Stockholmskongressen 1960 anmodade dr Seitz att presentera sina forskningar, ställde han sig genast till förfogande. Hans pregnanta föredrag utgör en prydnad för kongressens handlingar (jfr HT 1960 nr. 2, s. 60 ff.). När jag nu anmäler en avvikande mening, innebär detta icke att min beundran och respekt för dr Seitz' vittspännande forskning och intressanta synpunkter minskats.

De genom tiderna gjorda tolkningsförsöken ha varit många och tävlat i lärdom och fantasi. Efter moget övervägande har jag likväl måst ifrågasätta om icke något metodiskt fel hittills hindrat gåtans lösning. Jag tror att ett sådant ligger i bedömningen av själva utgångsläget. Man har tagit för givet att konung Albrekt antagit ett helt nytt vapen, men det bör undersökas om så verkligen skett. Det visar

2. Vapen med ett krönt tjurhuvud i sigill, använt 1368 av konung Albrekts broder, hertig Henrik av Mecklenburg.

sig då, att Albrekt redan genom sitt fädernevapen måste ha varit väl förtrogen med kronan som heraldisk bild. Såsom tidigare nämnts förde de mecklenburgska furstarna ett krönt tjurhuvud. När Albrekt — förmodligen av politiska skäl — fann sig förhindrad att i Sverige föra ättens tjurhuvud, låg det för honom nära till hands att behålla dess krona som en symbol för kungamakten. Man kan se saken så, att det svenska riksvapnet tillkommit genom en av dess upphovsman vidtagen heraldisk brisure eller närmare bestämt en förkortning av sitt eget ättevapen, som bör ha utgjort den naturliga utgångspunkten, när han skred till verket. Av släktvapnets två komponenter var den ena kronan. Sveriges trekronorsvapen är en utveckling av denna krona.

Nu nämnda tes har framförts av mig i en redogörelse »The Coats of Arms of Sweden», i 1963 års höstnummer av *The American-Scandinavian Review*, som haft en artikelserie om de nordiska staternas vapen. Möjligheten av

trekronorsvapnets härledning från Mecklenburgs krönte tjurhuvud har för övrigt framkastats av Ernst Verwohlt i *Heraldisk Tidskrift* 1962 (nr 5, s. 215 ff.). Han har dock i sin konklusion stannat för en annan, visserligen besläktad teori.

Det ligger i sakens natur att mitt källmaterial icke kunnat närmare redovisas i den amerikanska tidskriften. En sådan redovisning har jag senare lämnat i uppsatsen »Trekronorsvapnet och våra medeltida städers sigill och vapen» i Svenska stadsförbundets tidskrift år 1964 nr 9.

För min bevisföring har jag uppställt tre punkter. Det bör enligt min mening ådagaläggas:

- att heraldisk förkortning kommit till systematisk användning inom Östersjöstaterna
- att heraldisk förkortning där använts för att skapa territoriella vapen
- att den heraldiska förkortningen *krönande krona* — *ensam krona* icke är en blott teoretisk spekulation.

1. Det bästa exemplet på systematisk användning av heraldisk förkortning inom Östersjöstaterna visar det danska konungavapnet. Valdemarernas vapen, tre lejon (leoparder) i sköld, beströdd med hjärtan, är känt från 1190. Hertigarnas sköldar innehöllo färre leoparder än konungavapnet. Som hertig av Sönderjylland förde Abel 1245, medan hans äldste broder ännu levde, två okrönte leoparder omgivna av hjärtan. Hans efterträdare förde sedan samma vapen men i regel med kronor på leopardernas huvuden. — Man jämföre det norska konungavapnets yxbärande lejon och vapnet med lejonet över tre ginbalkar för den svenska kungliga Folkungaätten, i vilka motsvarande kröningar gjordes. — En ytterligare minskning skedde, när Abels sonson,

hertig Erik Långben av Langeland, som också var en yngre son, 1296 endast förde en leopard. Men möjlig-heterna voro icke uttömda med detta. Hans äldre broder, hertig Valdemar IV av Sönderjylland, hade en oäkta son, vilken som vapen fick en sköld, beströdd med hjärtan.

En mer fritt tillämpad brisure före-kommer i vapnet för bröderna Svante-polk och Erik, söner till Valdemar Sejrs oäkta son hertig Knud, samt för deras kusins son greve Jakob av Nord-halland, vars farfader, greve Niels, var en annan oäkta son till Valdemar Sejr. De förde 1253 resp. 1277 och 1278 en delad sköld, i vars övre fält ses en krönt leopard, medan det nedre var bestrött med hjärtan.

2. Svensk stadshistorisk forskning har lämnat viktiga bidrag även på det heraldiska området. Den har bl. a. visat hur Sveriges historia även här vävts samman med Danmarks och de nordtyska staternas. Vi skola finna, att icke få territoriella vapen synas ha tillkommit genom heraldisk förkortning.

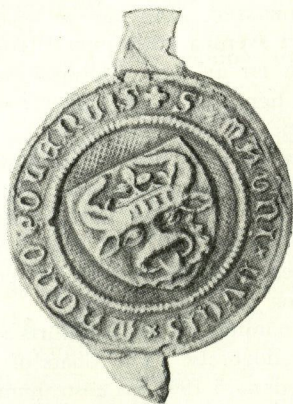
Ystad, medeltida dansk stad. Ystads sigill från år 1394 har ett gående lejon som heraldisk figur. Det torde icke ha varit någon tillfällighet att staden fick rätt att föra detta vapendjur i sigillet, som kan förmodas ha tillkommit redan på 1200-talet i likhet med andra danska städers sigill. Vi ha redan erfarit, att de danska konungarna förde tre lejon eller leoparder. Genom att ge staden rätt att föra ett lejon har konungen gentemot ärkebiskopen och andra potentater velat understryka, att staden var hans tillhörighet.

Söderköping, medeltida svensk stad. Det vänstervända gående lejonet i Söderköpings tre äldsta sigill (1298, 1352 och 1399) kan tänkas utgå en brisure av Svanteolk Knutssons ovan beskrivna vapen, i sig självt en brisure av det

danska konungavapnet. Stödet för denna förmodan är att herr Svante-polk var ägare av den mark, på vilken staden grundats.

Linköping, medeltida svensk stad. Finlandshertigen och Linköpingsbiskopen Bengt, broder till konung Magnus Ladulås, torde ha tagit initiativet till att Linköping blev stad i egentlig mening. Som stadens sköldemärke torde därför ha upptagits en del av dennes ättevapen, nämligen lejonets huvud, som vändes en face. Linköpings sigill var i bruk 1297 och finnes bevarat från 1300.

Malmö, medeltida dansk stad. Stads-vapnet har i sammanhanget sitt största intresse genom sin anknytning till nordtysk heraldik. År 1437 förlänade Erik av Pommern genom sköldebrev staden ett vapen, visande ett krönt griphuvud. Det var ett vapen ägnat att väcka tacksamhetens känslor, hämtat som det var ur konungens eget och de pommerska hertigarnas. Här lämnas oss ett belägg för förkortnings-principens användning (grip — griphuvud) även av de regerande furste-

3. Vapen med ett krönt tjurhuvud i sigill, använt 1368 av konung Albrekts broder, hertig Magnus av Mecklenburg.

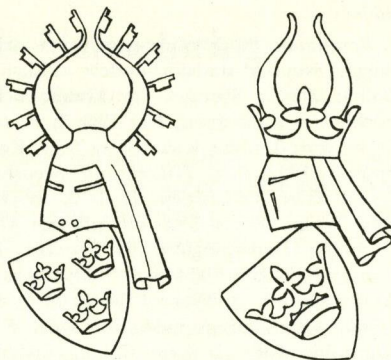
husen söder om Östersjön. Sigillverk och urkundspublikationer avseende Holstein, Mecklenburg och Pommern ge för övrigt en rik provkarta på hur de regerande ätternas sköldmärken helt eller delvis ha upptagits i städernas sigill och vapen. Staden Stettin förde från 1361 ett krönt griphuvud i sitt sekret. Det äldsta sigillet från 1200-talets slut innehåller bl. a. två lutande sköldar med hela gripars. Det är alltså möjligt att med Stettin 1361 och Malmö 1437 inrama trekronorsvapnets tillkomstår 1364.

3. Ett konkret exempel på förkortningen *krönande krona* — *ensam krona* lämnar Sveriges huvudstad. Stockholms vapen visar ett framåtvänt konungahuvud. Denna bild har tidigast påträffats i stadens sigill av år 1376 (se bild i HT 1962 nr 5, s. 217). Vid slutet av 1400-talet tillkommer ett vapensigill, med en ensam krona i skölden (se bild i HT 1962 nr 5, s. 219). Sambandet mellan de båda sigillen är påtagligt. Kronan utgör en förkortning av det krönte huvudet och betecknar liksom detta Stockholm som konungens residensstad. Förkortningen av Stockholms stads sigillbild, då kronan lyftes från konungens huvud och placerades i vapensköld ger ett konkret exempel på det tänkta händelseförloppet vid det svenska riksvapnets tillkomst.

Källor och Litteratur

Allmänt

H. Fleetwood: Sveriges kungavapen under medeltiden, Medd. från Sv. heraldiska föreningen, 3, 1917, s. 13—20; *Dens.*: Sveriges tre kronor, uppkomsten av trekronorsmärket i Sveriges riksvapen, Medd. från Riksheraldikerämbetet, 3, Malmö 1935; H. Hildebrand: Heraldiska studier: Det svenska riksvapnet, Antiqv. Tidskrift

4. Konung Albrekts två riksvapen enligt sekret från 1364 (t. v.) och sekret från 1376 (t. h.).

för Sverige, 7:1, Stockholm 1883, s. 21 ff.; N. L. Rasmussen: Rikets vapen (Rikets vapen och flagga, utst. katalog, Stat. hist. mus.), Stockholm 1960, s. 8 ff.; C. G. U. Scheffer: Artiklarna Besittningsvapen och Bitecken, Kulturhist. lex. för nord. medeltid, 1, Malmö 1956; *Dens.*: The Coats of Arms of Sweden, The American-Scandinavian Review 1963:3; H. Seitz: Sveriges tre kronor i sitt europeiska sammanhang, Rtg 1950:2; *Dens.*: Heliga tre konungar och Sveriges riksvapen, Rtg 1956:4; *Dens.*: De tre kronorna, symbolens väg till vårt land, Tidskr. Livrustkammaren, 8:6, Stockholm 1959, not. 22; *Dens.*: De tre kronorna, Stockholm 1961; E. Verwohlt: Sveriges tre kronor, Heraldisk Tidskrift 1962:5.

Mecklenburg

N. A. Lindhult: Riksvapnet Tre Kronor. Historiskt-heraldiska anteckningar från Mecklenburg och Danmark samt om några svenska stadsvapen, Svenska kommunalbladet 1932 nr 1—2; Mecklenburgisches Urkundenbuch, IV, X och XXIV, Schwerin 1867, 1877, 1913; Mecklenburgische Siegel des Mittelalters aus den Archiven der Stadt Lübeck, Lübeck 1857; C. Teske: Die Wappen des grossherzoglichen Hauses Mecklenburg in geschichtlicher Entwicklung (Güstrow 1893).

Städer

A. Berghman: Stockholms stads vapen och flagga, Svenska stadsförbundets tidskrift 1953:3; *Dens.*: Sveriges tre kronor och Stockholms stadsvapen, Rtg 1956:2; P. B. Grandjean: Danske Købstæders Segl, København 1937; B. E. Hildebrand: Svenska sigiller från medeltiden, I: 1–2, Stockholm 1862, 1867, s. 53 f. och plansch 41; S. Kraft: Linköpings stads historia, I, Uppsala 1946, s. 114 och 130; *Dens.*: Ystads historia, I, Ystad 1956, s. 38 f.; S. Ljung: Söderköpings medeltida sigill, S:t Ragnhilds Gille i Söderköping, Årsbok 1946, s. 5–11; *Dens.*: Söderköpings historia, Lund 1949, s. 35 f.; Malmö stads urkundsbok, utg. av L. Weibull, Malmö 1901, s. 28 f.; C. G. U. Scheffer: Artikeln Lejonansikte i Kulturhist. lex. för nord. medeltid 10, Malmö 1965; *Dens.*: Trekronorsvapnet och våra medeltida städers sigill och vapen, Svenska stadsförbundets

tidskrift 1964:9; I. Simonsson: Erik den helige som Stockholms skyddspatron, S:t Eriks årsbok 1920, s. 1 ff.; *Dens.*: Promemoria den 18 sept. 1920 i Stadskollegieutlåtande nr 181 år 1922 angående Stockholms stads vapen och sigill; B. Thordeman: Erik den helige i medeltidens bildkonst (Erik den helige, utg. av B. Thordeman, Stockholm 1954), s. 201 f.; L. Weibull: Malmö stads medeltida sigiller, Historisk tidskrift för Skåneland 1903, s. 151.

Efter kongressen i Haag ha hithörande frågor behandlats av förf. i »Trekronorsvapnets dubbla ursprung» (Arte et Marte 1964) och i »Våra riksvapen» (i hans bok »Heraldisk spegel», Stockholm 1964).

*

Ritningarna av B. Grep; sigillavgjutningarna av G. Fleetwood och S. Hallberg; fotografierna av B. Lundberg.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.